

- luokan ulkopuolella* s. 255–281. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SCOTSON, MIA 2018a: Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien kielivalinnat vuorovaikutuksessa. – Jonna Koponen, Lotta Kokkonen, Emma Kostiainen & Ira A. Virtanen (toim.), *Prologi. Puheviestinnän vuosikirja 2018* s. 44–59. Prologos ry.
- 2018b: Toimijuus korkeakoulutettujen suomen oppijoiden visuaalisissa narratiiveissa. – Lotta Lehti, Pauliina Peltorinne, Sara Routarinne, Veijo Vaakanainen & Ville Virsu (toim.), *Uusia lukutaitoja rakentamassa. Building new literacies*. AFinLAN vuosikirja 2018 s. 206–230. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 76. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- 2019: Suomen kielen käyttämiseen liittyvät tunteet, käsitykset ja toimijuus. – *Apples. Journal of Applied Language Studies* 13 (3) s. 107–129. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201910224568>.
- VAAATTOVAARA, JOHANNA 2016: Kieltenopettajien opetukselliset lähestymistavat ja kielinäkemykset kansainvälistymishaasteiden edessä. – *Yliopistopedagogiikka* 23 (1) s. 3–13.

Idän monikielisyttä ennen ja nyt

Leena Kolehmainen, Helka Riionheimo & Milla Uusitupa (toim.): *Ääniä idästä. Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyyteen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1461. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2020. 331 s. ISBN 978-951-858-206-2.

Ääniä idästä -artikkelikokoelman taustalla on halu haastaa käsitys Itä-Suomen yksikielisydestä, ja sen keskeisimmäksi tavoitteeksi mainitaankin ”yksikielisyyden harhaksi” nimetyn myytin purkaminen. Erityisesti historiallisesta näkökulmasta Itä-Suomen monikielisyys näyttäytyy monitahoisena; sodat ja rajojen siirrot ovat vaikuttaneet paljon eri kielten puhujien vuorovaikutukseen. Teos on kiinnostava yhdistelmä selvästi tunnistettavaa paikallisväriä ja laajempia ilmiöitä, joilla kuitenkin kaikilla on kytkös nykyiseen tai sotia edeltävään Itä-Suomeen.

Perusteellisessa johdannossa toimittajat esittelevät teoksen tulokulmia lähtien Kalevalasta, joka on monikielinen kollaasi, vaikka näyttäytyy usein yksikielisesti suomenkielisenä. Samaan ta-

paan Itä-Suomi on rakentunut kaukaa katsoen yksikieliseksi. Lisäksi johdannossa esitellään kielitilastoja, kielellistä historiaa ja teoksen artikkelien näkökulmia. Artikkeleissa ei käsitellä vain monikielistymistä vaan myös sen vastakohtaa, kielellisen monimuotoisuuden kaventumista. Esiin otetaan myös eettiset kysymykset henkilötietojen suojaamisesta tutkijanposition tarkasteluun; toimittajat painottavat aiheellisesti, kuinka tutkijan on syytä pysähtyä aika ajoin pohtimaan tulkintoihinsa päätymistä tai aineisto-esimerkkien valintaa, olivat kyseessä sitten uudet sosiaalisen median aineistot tai vanhat tekstit.

Kirja on johdannon jälkeen jaettu kolmeen osaan artikkelien käsittelemien aineistojen perusteella. Ensimmäinen osa ”Kentällä – kohtaamisia kielten puhujien kanssa” koostuu kolmesta artikkelista, joissa tarkasteltavana ovat kieltenpuhujilta kerätyt aineistot ja myös itse tutkimusprosessi. Toisessa osassa, joka on varustettu otsikolla ”Luettua ja tulkittua – lähteenä päiväkirjat, elämäkerrat ja historiankirjoitus”, tarkastellaan histo-

riaa erilaisten kirjallisten aineistojen valossa. Teoksen viimeisessä osassa ”Kirjoitettuja jälkiä – kohteena kielimaiseman lyhyet tekstit” yhdistävänä tekijänä on erityisesti aineistona olevien tekstien lyhyys ja se, että ne ovat kirjoitettuja: toiset digitaalisesti sosiaalisessa mediassa, toiset fyysisesti tallennettuina hautamuistomerkeissä ja tutkimusaineistona niistä otetuissa valokuviissa. Rakenne vaikuttaa tarkasti harkitulta, ja se itsessään avaa uusia näkökulmia ja palvelee yhtä kirjan päämääristä, joka on tehdä näkyvätöntä monikielisyttä näkyväksi.

Kielenkäyttäjien erilaiset kieliresurssit

Ensimmäisen osan avaava Helka Riionheimon ja Marjatta Palanderin artikkeli käsittelee sitä, kuinka kolme rajakarjalaisesta ilomantsilaista ovat säilyttäneet muistikuvia elämänsä käänteissä kuulemastaan karjalasta. Kirjoittajat myös kuvaavat niitä strategioita, joiden avulla karjala on säilynyt puhujien mielissä. Artikkelissa tarkasteltavat puhujat on valikoitu laajemmasta aineistosta sillä perusteella, että he tuottivat haastatteluissa pitkiä karjalankielisiä puhejaksoja. Taitavien imitoijien ja karjalaa säilyttäneiden puhujien valinta palveleekin artikkelin tavoitetta. Aiemmissä tutkimuksissa laajaa aineistoa on käsitelty anonyymisti, mutta tässä artikkelissa tutkittavat esiintyvät omilla nimillään ja kasvoillaan, koska tunnistettavuus on ilmeistä tällaisessa elämänvaiheisiin kiinnittyvässä tarkastelussa. Tekijät kuvaavat kirjoittaneensa artikkelin kunnioittaakseen ja kiittääkseen näitä ilomantsilaisia, jotka ovat antaneet aikaansa tutkimukselle, mikä on epäilemättä voinut vaikuttaa artikkelin sanavalintoihin. Aineisto on ainutlaatuista: se tavoittaa jotain menneestä karjalankielisyydestä ja samalla tekee sitä näkyväksi nykypäivän kielenkäyttäjille.

Tutkimuksessa haastatellut rajakarjalaisistaustaiset puhujat ovat saaneet kaikki

kuunneltavakseen saman murrenäytteen, jota heitä on pyydetty imitoimaan. Esimerkiksi eräs haastateltavista, Irina, vaikuttaa olevan synnynnäinen kielen-tarkkailija, ja hänellä on tarkka kielikorva, mikä käy ilmi myös Ilomantsin murteen imitoinnissa. Toisen puhujan, Teuvon, imitaatiot taas osoittavat hänen ”pystyvän sekä painamaan mieleensä puheen foneettisia ja prosodisia yksityiskoh- tia että tuottamaan niitä itse omassa imi- taatiossaan” (s. 57). Tutkimusaineiston keruutilanteen kuvaus on olennainen osa aineiston analyysia. Sen avulla avautuu muun muassa se, miten kieliä on proses- soitu ja millainen pääsy tutkituilla on kä- sitelyihin ilmiöihin. Yksittäisten piirtei- den nostaminen esiin oli haastateltaville kaikkiaan vaikeaa (s. 53), vaikka muisti- kuvat itsessään olisivat tarkkoja ja autent- tisia. Kolmas artikkeliin valittu haastatel- tava, Helena, kuvaa esimerkiksi, että äidin puheessa oli tietty ”rytmi”, kun tutkijat kysyvät äidin ja isän puhettavan eroista. Artikkelissa esitetty pohdinta karjalan kielen puhujuudesta avaa syvällisiä näkö- kulmia aiheeseen ja korostaa sitä, että pii- leväkin kielitaito on arvokasta: tutkimuk- seen haastatellut puhujat ovat säilyttäneet karjalan kieltä, vaikkeivät sitä aktiivisesti arjessaan käytäkään. Karjala on yksi, jopa yllättävän vahva kerrostuma heidän re- pertuaarissaan.

Artikkeli nostaa myös esiin savolais- murteiden ja karjalan kielen eroja haas- tateltavilta pyydettyjen vertailujen avulla. Esimerkeissä, joissa puhuja vertaa karja- lan kieltä ja Ilomantsin savolaismurretta, artikkelin lukija jää kaipaamaan hieman pohdintaa haastateltavan varsin erilaisista ratkaisuista: Kun Ilomantsin murteella tutkittava ilmaisee asian *Tulukkee syöm- mään ja vällee. Niiku oisitta jo*, karjalaksi hän muotoilee saman näin: *Tulkoa lapset syömäh. Tulgoa enämbieze, jottei ruuvat jiiähy* (s. 65). Tämä artikkeli tuo osaltaan tietoisuuteen karjalan ja savon eroavuudet ja sen, kuinka karjalanpuhujat hahmotta-

vat ne. Tämä on erityisen kiinnostavaa muun muassa siksi, että Ilomantsissa karjalaa on ruvettu arvostamaan ja pitämään matkailuvaltina, mutta yleisesti savon ja karjalan rinnakkaiselo ja eroavuudet eivät välttämättä ole hyvin tiedostettuja.

Erilaisiin kielellisiin resursseihin ja niiden kohtaamiseen liittyy myös Heli Paulaston artikkeli siitä, kuinka luova kielenkäyttö kukoistaa yhteisötaide-ryhmässä. Tämä on vähemmän tutkittu alue englanti lingua francana (ELF)-tutkimuksessa, mutta sitä olisi syytä selvittää enemmänkin. Artikkelin perusteella leikkisyyden tila, joka syntyy osana taideharrastusta, näyttää madaltavan kynnyistä myös kielenkäyttöön. Tämän leikkisyyden tilan voi nähdä kannustavan heittäytymiseen ja kielelliseen luovuuteen ilman virheiden pelkoa, joskin syntyperäisten englanninpuhujien normeista poikkeamisen on todettu olevan ELF-puhujille ominaista muutenkin (s. 85–86). Artikkelin osoittaa, miten hedelmällistä myös tutkijan on lähteä mukaan aineiston rakentamiseen – senkin uhalla, että joutuu epämukavuusalueelle. Artikkelissa tarkastellulle ryhmälle kielellinen heterogeenisuus on yksi leimallinen piirre, ja sen myötä rakentuu auktoriteettiasemia: toisilta kysytään neuvoa ja uusia sanoja toistetaan osana toimintayhteisössä tapahtuvaa kielenoppimista.

Artikkeli tarkastelee sanastossa ilmevästä kieltenvälistä vaikutusta ja valottaa sanastoa koskevien käännojen ja niiden käytön moninaisuutta. Luettelot ja asetelmat selventävät koodinvaihdon funktioita, käännoilainoja, hybridi-ilmauksia sekä muuta kieltenvälistä vaikutusta. Vuorovaikutuksen näkökulma jää toisten tutkimusten aiheeksi, mutta tässäkin artikkelissa on esillä kaksi esimerkkiä, joissa vuorovaikutuksen kulkua on esitetty karkealla tasolla. Esimerkit olisivat varsin houkuttelevia myös tarkemman analyysin kohteeksi. Tarkoituksena voi olla havainnollistaa toimintayhteisön ti-

lanteita yleisesti, mutta esimerkkien rooli osana tutkimusta sekä jotkin niistä esitetyt tulokset herättävät kysymyksiä: Miksi nauru johtuu idiomin umpisuomalaisuuden tunnistamisesta? Entä millä perusteella ystävän kysymys fraasin tuottamisesta englanniksi on kannustus eikä avoin tiedonhakupysymys? (s. 98.) Ilmeisesti tulokset nojaavat etenkin etnografiseen tietoon toimintayhteisöstä ja sen tilanteista, minkä olisi voinut tuoda tässä kohtaa esiin. Myös litteraatit mietittyvät vuorovaikutuksen tutkimuksen näkökulmasta, sillä niissä on mahdollisesti yleistajuisuuden vuoksi käytetty osittain ortografian mukaisia merkintätapoja.

Ensimmäisen osan kolmannessa artikkelissa ”Virtuaalinen ameriksiirtolainen itäsuomalaisessa arjessa – katsaus itäsuomalaisen nuoren englannin käyttöön” tutkija on niin ikään kerännyt aineiston suoraan tutkittavaltaan. Artikkelin kirjoittaja Esa Penttilä koostaa tutkijan havaintojensa, haastattelun ja tutkitun nuoren, Pekan, päiväkirjamerkintöjen pohjalta lähikuvan siitä, kuinka englanti on itäsuomalaisen nuoren arkipäivää virtuaalimaailmassa. Asenne kielitaitoa kohtaan tulee ilmi siinä, että Pekka ei heti kysyttäessä myönnä puhuvansa englantia, ja näyttää mieltävän itsensä yksikieliseksi. Englannin arkipäivä ei siis tarkoita puhujille välttämättä monikielisyttä, kuten Penttilä tuo esiin aiemminkin tutkimuksen perusteella (Leppänen ym. 2009).

Ameriksiirtolaiseen Pekkaa verrataan jo otsikossa, joten vertaus saa melko suuren painoarvon. Pekan elämä on virtuaalisesti vahvasti kaksikielistä, mutta toisaalta koulunkäynti tapahtuu pitkälti suomeksi, ja samoin kotikielenä on suomi. Englannin Pekka on oppinut kouluikäisenä kuten toisen polven ameriksiirtolaiset; Amerikkaan muuttanut ensimmäinen polvi saattoi pärjätä pelkällä suomellakin (ks. Jönsson-Korhola 2003). Verkko yhdistää ja siirtää ihmisen toiseen yhteiseen todellisuuteen, vir-

tuaaliseen ”kotimaahan” (s. 135), jossa fyysinen paikka menettää merkitystään todellisuuden rakentuu yksilöllisesti henkilön kiinnostuksenkohteiden mukaan. Penttilä kuvaa suhdetta virtuaali-maailmaan *diasporisena asenteena* tai *projektina* (*diasporic stance, project*; Brubaker 2005: 13), joka on vapaaehtoinen ja käänteinen: yksilö ei suuntaudu entiseen kotimaahansa vaan uuteen maailmaan, jossa viettää suuren osan ajastaan. Tutkimuksen Pekka on siis varsin uskottavasti virtuaalinen siirtolainen, joka elää eri todellisuuksissa limittäin. Yhtymäkohtia sadan vuoden takaiseen amerikasiirtolaiseenkin on.

Penttilän tutkimus tarkastelee Internetissä toteutuvaa verkottunutta monikielisyttä, joka ylittää ja sivuuttaa perinteiset kansakuntarajat. Niinpä myös itäsuomalaisuus ei ole tästä näkökulmasta merkittävä tekijä, vaan Pekka voisi Penttilän mukaan asua missä päin Suomea tahansa. Itäsuomalaisuus tulee kuitenkin esiin epäsuorasti haastattelukattelmassa käytetystä kielestä. Itäsuomalaisesta lähtökohdasta kirjoituksessa kommentoidaan myös venäjän roolia Pekan kieliympäristössä, sillä paikkakunnalla käy venäjää puhuvia turisteja ja asuu venäläistäustaisia maahanmuuttajia. Pekka ei kuitenkaan mainitse venäjää missään vaiheessa haastattelua, eikä tutkijakaan ole katsonut tarpeelliseksi siitä erikseen kysyä.

Historiallisia ikkunoita monikielisyteen

Toisen osan artikkelit tulkitsevat ja yhdistelevät historiallisia ja elämäkerrallisia lähteitä. Milla Uusitupa ja Vesa Koivisto tarkastelevat artikkelissaan ”Monikielinen Raja-Karjala” alueen eri kieliä erityisesti 1800-luvun lopulta viime sotiin asti, jolloin aluemuutokset hajottivat karjalanpuhujat uusille alueille. Aineistona on sekä vanhoja murrenauhoituksia että historiantutkimusta ja kaunokirjallisuutta.

Näiden pohjalta kirjoittajat hahmottelevat kuvaa siitä, miten eri kielet elivät rinnakkain ja sekoittuivat erilaisissa käytännön tilanteissa kuten kaupankäynnissä, kirkollisissa yhteyksissä tai koulutuksessa. Aineiston aiempi tuntemus auttaa kirjoittajia tässä työssä, ja tuloksena on monipuolinen kuva, johon haastattelukatkelmien fragmentaariset havainnot on saatu elävöittävästi mukaan. Kaunokirjallisten tekstien rooli suhteessa muuhun aineistoon jää kuitenkin hieman taustalle.

Murrehaastatteluissa on varsin vähän suoria kysymyksiä itse kielistä, joten niiden käytöstä on myös ”välttämätöntä olettaa”, kuten kirjoittajat toteavat (esim. s. 145). Esimerkiksi haastatteluissa esitetyt venäjänkieliset repliikit paljastavat uittotyömaiden komentokielen (s. 166). Artikkelissa joudutaankin ottamaan huomioon maallikoiden käyttämien käsitteiden merkitys ja kirjavuus, kun ”suomella” voidaan viitata karjalaan ja ”venäjä” voi tarkoittaa sekä kirkkoslaavia että venäjää.

Artikkelissa tehdään ero kielimaisematutkimukseen, mutta pohtia voi, kuinka tarpeellista *kielimaisema*-sanankäyttö on sekä laveasti että termimäisesti, teoksessa kun on myös varsinaista kielimaisematutkimusta edustava Leena Kolhmaisena artikkeli. *Kielimaiseman* käsite toistuu muuallakin kokoelmassa. Ilmaus on populaari ja sinänsä kuvaava, mutta usein *kielitalanne*, *-olot* tai *-valikoima* toimisi *kielimaiseman* ohella yhtä hyvin, jopa paremmin.

Osan toisessa artikkelissa Pekka Kujamäki avaa sotien monikielisyttä, joka jää usein näkymättömiin. Keskiössä on kaksi sodanaikaista tulkiksi päätyntä henkilöä ja heidän päiväkirjamerkintänsä, ja artikkelin kerronta imee mukaansa kuin romaani. Jatkosodassa tulkeille oli kysyntää esimerkiksi silloin, kun Suomeen saapui saksalaisia sotilaita. Artikkelin kuva myös jossain määrin sitä, miten tulkki oppii toimensa. Kielten kohtaaminen sodassa on monipuolinen ja varsin strategi-

nen tutkimuskohde, ja nämä yksilölliset tarinat valottavat tätä hyvin. Samalla on kuitenkin muistettava aineiston subjektiivisuus ja syntyäika, Kujamäki painottaa (s. 192–193).

Kieliä Twitterissä ja hautausmailla

Kirjan viimeisessä osassa Mikko Laitinen, Heli Paulasto ja Lea Meriläinen käsittelevät englantia itäsuomalaisessa tviittivirrassa ja Leena Kolehmainen Varkauden hautausmaiden kielimaisemaa. Ensi silmäyksellä varsin erilaiset tutkimukset on yhdistetty samaan osaan, ja lopputulos on pirstävä: nykyajan tviittivirran kiellet ja hautausmaan muistokivet kertovat omalla laillaan yhteiskunnasta sekä kielten ja kielisuhteiden muutoksesta eri aikoina.

Laitisen, Paulaston ja Meriläisen teksti edustaa digitaalista kielentutkimusta, ja aineistona on viiden itäsuomalaisen maakunnan alueelta lähetetyt Twitter-viestit. Massadata tarjoaa monenlaisia tutkimusmahdollisuuksia, joista artikkelissa yhdistetään kaksi tapaustutkimusta. Ensinnäkin tutkitaan sitä, millä kielillä itäsuomalaiset kirjoittavat Twitterissä, toiseksi sitä, miten aineiston englanninkielisissä viesteissä käytetään apuverbien muotoja. Suurin osa tviiteistä on siis englannin ei-äidinkielisiltä puhujilta, joiden osoitetaan kuitenkin omalta osaltaan vievän englannin kielessä meneillään olevia muutoksia eteenpäin. Artikkelin kirjoittajien lähtökohta on variationistinen, jolloin tausta-ajatuksena on se, että monikielinen henkilö valitsee kahden samanarvoisen koodin (esimerkiksi suomen ja englannin) välillä eikä tämä valinta muuta viestin sisältöä.

Kirjoittajat toteavat tutkimuksensa vahvistavan vuonna 2007 tehdyn kansallisen kyselytutkimuksen (Leppänen ym. 2009) tuloksia englannin kielen käytöstä siinä, että englantia käytetään suhteellisesti enemmän suurilla kuin pienillä paikkakunnilla. Toisaalta tutkimus

osoittaa jakolinjan häilyvyyden ja paikkakuntien heterogeenisyyden, mikä tarjoaa mielenkiintoisia aiheita laadulliseen tutkimukseen; kirjoittajat väläyttävät jatkotutkimusaiheena esimerkiksi kielivalinnan erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa (s. 262). Artikkelit tarjoilee nykyisen monikielisyyden ymmärtämiseen suuria linjoja, ja tätä vahvistaa myös kahden teeman, kielivalinnan¹ ja kielenpiirteiden tarkastelun yhdistäminen: massadatan pohjalta asioita voi sanoa ytimekkäästi ja näyttää monikielisydestä jotain uutta. Aineiston kokoamista erilaisine rajoitteineen kuvataan seikkaperäisesti.

Kirjan viimeisenä on Leena Kolehmainen artikkeli, joka kuvaa historiallista monikielisyyttä Varkaudessa. Se edustaa Suomessa uutta hautausmaiden kielimaisematutkimusta ja tarjoaa tarkasteltavaksi monikerroksisen ajallisen aineiston, joka avaa kielisosiologiaa ulottuvuuksia menneisyydestä. Hautakiviin tallentunut kieli kertoo muun muassa tekstilajin konventioiden muutoksesta ajan saatossa: nykyään hautakiveen kirjoitettavat tekstit ovat vähentyneet, mutta tilalle on tullut esimerkiksi kuvia.

Hautakivissä on valtaosin suomea; seuraavaksi eniten on ruotsia ja lisäksi yksittäisinä tapauksina latinaa, saksaa ja venäjää. Esiin nousee myös se, kenen kieliä muistomerkeissä on: pystyttäjien, vainajan, ohikulkijoiden vai ehkä virallisten instituutioiden? Esimerkiksi *Gorohovaja* edustaa aineistossa ainoana sanana venäjän kieltä, eikä se ole muistomerkin pystyttäjien vaan kiven valmistajan toimintaympäristön kieli. Useat tekstikatkelmat ovat käännettyjä, eikä monissa muistomerkeissä ole tunnistettavia kieliä, vaan

---

1. Teoksessa esiintyy vaihtelua termien *kielivalinta* ja *kielienvalinta* käytössä. Laitisen, Paulaston ja Meriläisen artikkelissa käytetään pääasiassa *kielienvalintaa*, joka on myös koko teoksessa hakusanana. Hakusanoista puuttuu kuitenkin *kielivalinta*, jota on käytetty teoksessa *kielienvalintaa* useammin.

vain nimi ja numeeriset syntymä- ja kuolinaika. Esillä oleva aineisto myös näyttää, että Varkauden hautausmaat ovat suomenkielistyneet ja kielellinen monimuotoisuus on tältä osin kaventunut.

Hautakiveen kirjoitettu teksti voisi Kolehmaisen mukaan olla vainajan elämän motto (*Mitä ajattelet, siksi tulet*), jollaisena voi yhtä hyvin näyttäytyä myös aineistossa esiintyvä sitaatti Raamatusta (*Christus är mit lif och döden är min winning. Phil. ep. 1:21*), vaikka kirjoittaja esittääkin, että se olisi rukous vainajan puolesta (s. 300). Myös teksti *SIEL TURVAS ONPI PAREMPI, KUN ISÄN ÄIDIN TÄÄLLÄ* on artikkelissa luokiteltu toiveeksi, mutta senkään tulkinta ei avaudu yksiselitteisesti. Tekstien moniäänisyys ja -kerroksisuus on ilmeistä, eivätkä tulkinnatkaan ole ilmiselviä. Puhutellaanko vainajaa, kuvataanko häntä ohikulkijalle, vai voisiko sitaatti olla ikään kuin vainajan suulla lausuttu? Persoonamuotojen tarkastelu voisi joka tapauksessa olla yksi lisänäkökulma tekstin tulkintaan.

Arkinen monikielisyys näkyväksi

Kirjan lukijakunnasta esipuheessa on erikseen mainittu ”itäsuomalainen lukija”, mutta muitakaan lukijoita ei ole unohdettu. Teos pyrkii selvästi tavoittamaan laajempaa yleisöä, mutta samalla toimittajat toivovat, että se toimisi inspiraation lähteenä uusille tutkimuksille. Teoksessa onkin innostavia tulevaisuuden tutkimusaiheita, kuten edellä on jo käynyt ilmi. Kirja voi vedota eritaustaisiin lukijoihin, jotka voivat valikoidenkin saada siitä itseään kiinnostavaa tietoa puhujien yksilöllisistä valinnoista ruohonjuuritason tilanteissa sekä samalla uusia ajatuksia kielten merkityksistä yhteiskunnassa ja kytköksistä toisiinsa. Pyrkimys yleistajuisuuteen on voinut osittain vaikuttaa joihinkin ratkaisuihin, jotka herättävät kysymyksiä, mutta samalla yleistajuisuus tuo kirjaan kiinnostavuutta. Teoksen fokus ja vahvuus onkin

monikielisyiden myyttien purkamisessa ja aihepiirien yhdistelemisessä.

Kokoelman artikkelit näyttävät näkemätöntä monikielisyyttä: ne tavoittavat historiaan jäänyttä monikielisyyttä, johon ei aiemmin ole kiinnitetty erityistä huomiota, kyseenalaistavat käsityksiä kielitaidon riittävydestä ja osoittavat, että nykyajan monikielisyys ei ole pelkästään englantia, vaikka englantia käytettäisiinkin lingua francana. Pääasiassa englantia käsittelevät artikkelit alleviivaavat tätä sekä tuovat esiin englannin variaatiota. Kirja nostaa esiin erilaiset normit ja purkaa myös syntyperäisen kielenpuhujan ihannetta: ei-syntyperäiset kielenkäyttäjät luovat omia normejaan, ja kieli elää ja muuttuu tarpeiden mukaan. Joskus variaatiota täytyy kuitenkin erikseen kaivaa näkyville, ja näin tapahtuu tässä teoksessa. Itä-Suomeen helposti mielikuviin yhdistyvä venäjä puolestaan on läsnä taempana, lähinnä osana historiaa. Nykykontaktit venäjän kielen kanssa jäävät uusien tutkimusten aiheiksi.

Kirja avaa toisiaan täydentäviä näkökulmia kielen osaamiseen ja käyttöön muuttuvissa tilanteissa. Kun kieli on uhanalainen, sen osaaminen voi olla pinnan alla, piilevänä, kuten karjalan tapauksessa. Toisaalta yhteinen toiminta luo tilaisuuksia toimia tietyllä kielellä, jopa yllyttää siihen, vaikka vähäisemminkin resurssein; sen osoittavat tutkimukset lukiolaisen peliarjesta, yhteisötanssiryhmästä ja sota-ajan tulkeista. *Monikielisyys* voi olla arjessa etäinen tai turhan ylevästi latautunut käsite, mutta teos näyttää sen toteutumisesta Itä-Suomessa monia puolia, niin historiassa kuin nykypäivänä, virallisesti kuin epävirallisestikin.

KAARINA HIPPI
etunimi.sukunimi@oulu.fi

Kirjoittaja on tutkijatohtori Oulun yliopistossa ja vieraileva tutkija Helsingin yliopistossa.

Lähteet

- BRUBAKER, ROGERS 2005: The 'diaspora' diaspora. – *Ethnic and Racial Studies* 28 (1) s. 1–19.
- JÖNSSON-KORHOLA, HANNELE 2003: Pussaa se peipipoki kitsistä petiruumaan. Suomalaiset ja suomen kieli Amerikassa. – Hannele Jönsson-Korhola & Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla. Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä* s. 386–448. Tietolipas 190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEPPÄNEN, SIRPA – PITKÄNEN-HUHTA, ANNE – NIKULA, TARJA – KYTÖLÄ, SAMU – TÖRMÄKANGAS, TIMO – NISSINEN, KARI – KÄÄNTÄ, LEILA – VIRKKULA, TIINA – LAITINEN, MIKKO – PAHTA, PÄIVI – KOSKELA, HEIDI – LÄHDESMÄKI, SALLA – JOUSMÄKI, HENNA 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa. Käyttö, merkitys ja asenteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3815-4>.

Syntisen pääkaupungin viaton äänne: kielipolitiikkaa, kaupunkikielihistoriaa, sukupuolittunutta kielenkäyttöä ja vähän queeriäkin

Mia Halonen, Samu Nyström, Heikki Paunonen & Johanna Vaattovaara: *Stadin syntinen* s. Helsinki: Art House 2020. 353 s. ISBN 978-951-884-755-0.

Se sihisee, suhisee ja kuulostaa terävältä – ja ärsyttää kuulijaansa. Mikä se on? Stadin /s/!

Koska suomen kielessä on vain yksi /s/-foneemi, voi /s/:n ääntää lähes miten vain ilman, että ymmärrettävyys kärsii tai sanojen merkitys muuttuu. Tämä mahdollistaa äänteen melkoisen vaihtelun, mutta tästä huolimatta äännettä ei ole liiemmin tarkasteltu juuri variaation näkökulmasta. Tämä on yllättävää, sillä erityisesti etisesti äännettyyn /s/:ään sisältyy huomattava määrä indeksoitavia merkityksiä, jotka liittyvät muun muassa puhujan sukupuoleen, ikään, sosiaaliluokkaan ja jopa seksuaaliseen suuntautumiseen. Sosiolingvistisen tutkimuksen näkökulmasta /s/:n variaatio on tosiaan, ja /s/:n ääntämisestä on niin paljon

mielipiteitä ja havaintoja, että äänneeseen liittyvien käsitysten ja asenteiden talteen kirjaamiselle on ollut selvä tilaus. Etisestä /s/:stä on aiemmin ilmestynyt tutkimusartikkeleja (mm. Vaattovaara 2013; Halonen & Vaattovaara 2017), ja sitä on käsitelty myös tutkielmissa (Aittokallio 2002; Surkka 2016), mutta laajaa koontia tämän kielenpiirteen käytöstä, siihen liittyvistä sosiaalisista merkityksistä ja sen alkuperästä ei ole ollut vielä saatavilla. Toimeen ovat tarttuneet Mia Halonen, Samu Nyström, Heikki Paunonen ja Johanna Vaattovaara teoksessaan *Stadin syntinen* s. Teos kuvaa seikkaperäisesti ja monitieteisesti tämän yleisesti ärsyttäväksi luonnehditun etisen stadilaisen, toisinaan pissis- tai city-/s/:ksikin luonnehditun kielenpiirteen historialliset juuret ja merkkitymisen prosessin eli vakiintumisen tiettyjen sosiaalisten piirteiden merkiksi. Samalla se kuvaa yhden äänteen kautta monipuolisesti Helsingin kielimaisemaa ja sen muutosprosesseja ja asettuu näin osaksi